

VÍGH TIBOR

A középszintű angol és német nyelvi érettségien elért teljesítmények változásai 2007 és 2012 között

Trends in performances at the intermediate level English and German school leaving examinations between 2007 and 2012

This paper attempts to give information about the recent foreign language school leaving examination by analysing how performances at the exam differ in individual subtests and what differences can be found between examinees regarding the levels of their language abilities by school type, instructional programme and gender when comparing their English and German scores.

Performances at the intermediate exam in both languages are significantly lower on the use of German/English subtests, and higher on the reading and listening comprehension and oral subtests; there are large differences in examinees' writing performance. For both languages, average performances vary on different test versions of reading and listening comprehension. Similar tendencies were found for both languages, i.e. those taking the school leaving examination in grammar schools perform significantly better than those coming from vocational schools. Also, full-time students in secondary education perform significantly better than those who take part in adult part-time secondary education. Regarding productive skills, although girls outperform boys, the differences by gender do not have a significant impact on overall exam performance.

These findings indicate further needs regarding exam development. It seems necessary to identify and diagnose the causes of the differences in achievement and to monitor and revise the quality of assessment and evaluation processes.

Bevezetés

A közoktatásban megfelelően működtetett vizsgák az iskolarendszer kontrollját jelenthetik, és a tanítási-tanulási folyamatra erős hatásuk lehet. Ezt felismerve régi reformstratégia az oktatásban lezajló változások elindításához a mérés és értékelés megváltoztatása (Noble–Smith 1994). Az e változást előidéző reformok mellett lényeges szerepe van a vizsgán elért eredmények vizsgálatából és a tanítási-tanulási folyamatban résztvevők tapasztalatainak feltárásából kiinduló visszacsatolásoknak, melyek hozzájárulnak a vizsga továbbfejlesztéséhez.

A vizsgák révén számszerűsíthető a tanulók tudása, és az eredmények befolyásolhatják a tanulók továbbhaladását, iskolafokozat-váltását. Az eredmények alapot szolgáltatnak a kitűzött tantervi célok megvalósulásának értékeléséhez. Mindezek mellett az oktatási folyamatban résztvevők tapasztalatainak felméréséből és értelmezéséből értékes visszajelzést adhatunk a vizsgafejlesztés számára. Ezekkel az információkkal a fejlesztők megismerhetik, milyen a vizsga hatása a tanítási-tanulási folyamatra, és ez összhangban van-e az eredeti szándékaikkal (lásd Alderson–Wall 1993).

E kérdések vizsgálata hazánkban a 2005-ben bevezetett kétszintű érettségi vizsga esetében is releváns (a vizsga jellemzőiről lásd Horváth–Lukács 2006). E vizsgáról feltételezik, hogy erős hatást gyakorol a közoktatásra és a tanítási-tanulási folyamatban tartalmi és módszertani modernizációt indít el (Kósa–Simon 2006). Ugyanakkor kevés információval rendelkezünk az érettségi tényleges hatásáról, jelenlegi működéséről és minőségéről. Az eredmények monitorozása, a vizsgafunkciók működésének ellenőrzése és az ezek alapján történő vizsgafejlesztés napjainkban kevésbé jellemző. Nem kellőképpen tisztázott a jelenlegi vizsga két szintjének egymáshoz való viszonya, szükséges a tartalmi standardok felülvizsgálata, az idegen nyelvi érettségi esetében a mért nyelvi szintek empirikus összekapcsolása a Közös Európai Referenciakeret (2002) szintrendszerével (Nikolov 2007: 46). Ez egyrészt azért fontos, mert ezekkel a vizsgálatokkal „meg lehet akadályozni a tesztpontszámok inflálódását, vagyis azt a jelenséget, hogy a pontszámok különböző okokból – például a »tesztre tanítás« – formálisan nőnek, miközben a valódi tudás mértéke nem változik ugyanilyen ütemben” (Csapó 2008: 75). Másrészt „a vizsgafejlesztés folyamata nem zárult le a modell kialakításával és a rutinszerű működtetés megkezdésével [...]. Az érettségi vizsga tehát a jelenlegi állapotában még mindig átmenetnek tekinthető” (Einhorn 2008b: 235). A vizsga továbbfejlesztése szempontjából komoly probléma, hogy kizárólag a tendenciák vizsgálatára alkalmas érettségi eredmények érhetőek el, de ezek részletes elemzése, a trendek feltárása nem történt meg. A feladat- és itemszintű elemzések a 2005. és 2006. évi nyelvi érettségre vonatkozóan ismertek (Einhorn 2007a, 2008a; Major 2007, 2008; Víg Tibor 2008, 2010), valamint az emelt szintű érettségi és az akkreditált nyelvvizsgák szintjének kapcsolatáról áll rendelkezésünkre információ (Szabó–Kiszely 2010). Ugyanakkor a vizsga minőségének javítása érdekében szükségesek a további fejlesztő kutatások. E hiány csökkentéséhez járulunk hozzá a tanulmányban bemutatott vizsgálatunkkal, melyben a 2007–2012. évi középszintű idegen nyelvi érettségi vizsgaeredményeiben megjelenő tendenciák feltárására, az angol és a német érettségi összehasonlító elemzésére törekszünk.

A cikk első részében leírjuk a vizsgálat céljait, az elemzés módszereit. Ezt követően bemutatjuk a vizsgázók összetételének változásait, majd a középszintű angol és német érettségin elért teljesítményeket és az azokat meghatározó tényezőket. Végül összegezzük az elemzések tanulságait, és megfogalmazzuk következtetéseit.

A vizsgálat céljai és módszerei

Kutatásunk célja, hogy feltárjuk, a jelenlegi középszintű angol és német nyelvi érettségi vizsgákon hogyan alakul és változik a vizsgázók összetétele és teljesítménye az egyes vizsgarészekben, milyen különbségek vannak az érettségizők nyelvi készségének fejlettségében képzés- és iskolatípusok, valamint nemek szerint. Bár a hazai nyelvpedagógiai kutatások alapján a nyelvtanítás eredményességében nem a képzés- és iskolatípusok közötti különbségek jelentik a fő töréspontot (lásd Nikolov–Víg Tibor 2012 áttekintését), az érettségi működése szempontjából mégis lényeges megvizsgálni, hogyan szolgálja a vizsga a nappali képzésben és a felnőttoktatásban a szakközépiskolák és a gimnáziumok közötti teljesítménykülönbségek csökkenését, konzerválódását vagy növekedését. A nemek közötti eltérések vizsgálata azért indokolt, mert ez az eredményességet meghatározó egyéni különbségek egyik tényezője. A teljesítmény-

különbségeket ezzel több szinten kívánjuk elemezni. A két leggyakrabban tanított idegen nyelv összehasonlítása alapján célunk, hogy megtudjuk, milyen eltérések és hasonlóságok vannak az angol és a német nyelv, valamint az érettségizők készségének fejlettségében a 2007–2012. években. Azt elemezzük, hogyan válik az idegen nyelvi érettségi a közoktatás részévé, milyen tendenciák figyelhetők meg ebben a folyamatban, és hogyan kezeli a vizsga a tanulók nyelvtudásában meglévő különbségeket. Ezzel további kutatási célokat és elemzési területeket kívánunk kijelölni.

Az elemzésben az Oktatási Hivatal (OH) 2007 és 2012 közötti, május–júniusi vizsgaidőszakhoz tartozó, angol és német nyelvi érettségire vonatkozó, nyilvánosan közzétett adatbázisait alkalmazzuk¹. Ezek az adatbázisok minden érettségizőről tartalmazták az egyes vizsgarészekben elért pontszámot és az összteljesítményt régió, megye, település, iskola- és képzéstípus, nemek és vizsgafajták szerinti bontásban. Ezek alapján megállapítható az érettségizők idegen nyelvi készségének fejlettségi szintje, az azokban megjelenő különbségek mértéke, alkalmas a teljesítménytrendek vizsgálatára, a tanított idegen nyelvek összehasonlító elemzésére. Ugyanakkor az adatbázisok alkalmatlanok a trendek okainak felderítésére, mert nem teszik lehetővé a feladat- és itemszintű elemzéseket. Ezek alapján nem lehet elemezni az egyes feladatsorok és az értékelési eljárások minőségét, illetve a különböző vizsgaidőszakokban keletkező feladatok illeszkedését a vizsgakövetelményekhez és a referenciakerethez (KER 2002).

Vizsgálatunkba csak azoknak az érettségizőknek az adatait vontuk be, akik a vizsga írásbeli és szóbeli részén is részt vettek. Így az adatbázisokból töröltük azon vizsgázók adatait, akik nem jelentek meg, illetve az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyen vagy a Szakmai Előkészítő Érettségi Tárgyak Versenyen elért helyezések alapján kaptak mentességet, továbbá azokat is, akik az írásbelit szóban vagy a szóbelit írásban tették le, valamint akik valamely vizsgarész alól mentességet kaptak.

Először alapstatisztikai elemzést végeztünk, mellyel a vizsgázók összetételét és a teljesítményeket vizsgáltuk, majd hipotézisvizsgálatok segítségével a nyelvi készségek fejlettségében megjelenő képzési programok, iskolatípus és nemek szerinti különbségek feltárását végeztük el; ezek teljesítményre gyakorolt hatását az éta-négyzettel vizsgáltuk. Ez a mutató hatáserősséget jelent, a külső és a teljes variancia hányadosaként határozható meg. Értéke 0–1 közötti szám, amely százalékban is kifejezhető, és azt mutatja, hogy a csoportok (esetünkben például az iskolatípusok) közötti különbség milyen arányban határozza meg az összteljesítményt (lásd Csapó–Szekely–Tóth 2009). Az éta-négyzet a különbségek mértékét mutató F-értékkel ellentétben nem feltételez lineáris kapcsolatot a függő (a teljesítmények) és a független változó (például a különböző iskolatípusok) között, így például ezzel a mutatóval a szelekció mértéke is kifejezhető (lásd Csapó–Molnár–Kinyó 2009). Ezt követően összehasonlítottuk az eredményeket angolból és németből.

A vizsgázók összetétele és változásai

A vizsgázók összetételének elemzésével arról gyűjtöttünk információt, hogy a középszintű angol és német nyelvi érettségien az egyes vizsgafajtáknál megfigyelhető-e át-

¹ Forrás: <https://www.ketszintu.hu/publicstat.php> (Letöltve: 2012. 08. 15.).

rendeződés, megjelennek-e a vizsgázók újabb csoportjai. Ugyanakkor az OH adatbázisai alapján kizárólag az érettségizők választásának eredményéről szerezhetünk információkat. A vizsgálat ezért nem terjedt ki a vizsgaszintek és -fajták választását meghatározó tényezők feltárására. Ehhez ugyanakkor a továbbiakban bemutatandó eredmények kiindulási alapul szolgálhatnak.

Az 1. táblázat mutatja a hat vizsgált évben a vizsgázók számát és vizsgafajták szerinti eloszlását. Az angolt választotta a nyelvi érettségizők többsége: míg 2007-ben a vizsgázók 61%-a, addig az utolsó két évben az érettségizők 71%-a; a hat év átlagában a tanulók 67%-a érettségizett középszinten angolból. Ebből a nyelvből a vizsgázók száma 2007 és 2011 között nőtt, 2012-ben csökkent. Németből 2008, 2009 és 2010-ben nem változott jelentősen a vizsgázók száma, míg az utóbbi két évben csökkent.

Vizsgafajta	Angol						Német					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Rendes	88	81	81	81	80	80	88	82	82	81	81	80
Előrehozott	11	18	18	18	18	18	12	18	18	18	17	18
Egyéb	1	1	1	2	2	2	0	1	1	1	2	2
Vizsgázók száma	44638	45261	50206	56302	56537	54945	28321	26256	26364	26399	24085	22280

Megjegyzés: Az egyéb vizsgafajták közé tartozik az ismétlő, javító, kiegészítő, pótló, rendes vizsga.

1. táblázat. A középszinten vizsgázók száma és vizsgafajták szerinti százalékos eloszlása angolból és németből

Mindkét nyelvből a többség a középiskolai tanulmányok befejezése után, a tanulói jogviszony fennállása alatt vagy megszűnését követően első alkalommal tett ún. rendes vizsgát (1. táblázat). Ugyanakkor a középiskolai tanulmányok befejezése előtt, első alkalommal vizsgázók száma mindkét nyelvből középszinten megnőtt: míg 2007-ben a vizsgázók 11%-a választotta az előrehozott vizsgát, addig 2008-tól 18%. Az OH adatbázisaiban a vizsgázó évfolyamát is megadják, amelynek alapján például 2012-ben a középszintű vizsgán mindkét nyelvből előrehozott vizsgát 11. osztályban a tanulók 45%-a tett, náluk kevesebben 10.-ben, de előfordul, hogy már a 9. évfolyamos tanulók is leérettségiztek ebből a tárgyból. Kérdéses és vitatható ennek a vizsgafajtának a választhatósága az idegen nyelvi érettségi esetében, hiszen olyan kötelező tantárgyról van szó, amelyet a középiskolai tanulmányok befejezéséig tanulnak a diákok. A hazai vizsgálatok is azt mutatják, hogy a tanulók csak annyira akarják megtanulni az idegen nyelvet, hogy nyelvvizsgát tegyenek, vagy leérettségizzenek belőle (lásd Nikolov 2003; Józsa–Nikolov 2005; Imre 2007; Vágó 2007). A nyelvi előkészítő évfolyam tapasztalatai szerint az előrehozott érettségit követően a diákok gyakran nem jártak be a nyelvrákra, sok esetben nem kívántak szintemelő vizsgát tenni, vagyis ez a nyelvtanulási kedv csökkenését eredményezte (Nikolov–Ottó–Öveges 2009: 35, 103). Mindezek alapján részletes elemzést igényel, hogy milyen hatása van ennek a vizsgafajtának a nyelvtanulási folyamatra. Ez alapján lehetne módosítási igényeket megfogalmazni. A többi vizsgafajtánál a kismértékű növekedést (1. táblázat) az ismétlő- és javítóvizsgára jelentkezők számának emelkedése okozza.

A középszinten vizsgázók többsége nappali képzésben vett részt, az érettségizők száma a felnőttoktatást befejezők körében alacsonyabb. 2007 és 2009 között közel

azonos volt a felnőttoktatás két képzéstípusában végzettek aránya mindkét nyelvből. A többi három évben 2,5-szeresére növekedett az esti/levelező képzést befejező nyelvi érettségizők száma (2. táblázat). Ez arra vezethető vissza, hogy 2005–2009 között az idegen nyelvi érettségi ezen a tagozaton nem volt kötelező tárgy, ehelyett az érettségizők más tárgyból vizsgázhattak (100/1997. [VI. 13.] Kormányrendelet az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról 60/B. § [1] bekezdés), de a 2009/2010. tanév május–júniusi vizsgaidőszakától az esti és a levelező képzésben is kötelező vizsgatárgy lett az idegen nyelv. Ez a döntés megnövelte a vizsgázók számát (1. táblázat), és megváltoztatta a vizsgázói összetételt (2. táblázat). A felnőttoktatásban az idegen nyelvek tanításának eredményességéről kevés információval rendelkezünk, ezért ezt a továbbiakban részletesebben megvizsgáljuk.

Képzés-típus	Angol						Német					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Nappali	93	93	94	86	85	85	92	92	93	88	88	87
Felnőttoktatás nappali	3	3	2	2	2	2	5	5	4	3	3	4
Felnőttoktatás esti/levelező	4	3	3	11	12	12	3	3	2	8	8	8
Nincs jogviszonya	0	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	1

2. táblázat. A középszinten vizsgázók százalékos eloszlása a képzéstípusok szerint angolból és németből

Angol nyelvből a nappali tagozaton a hat év átlagában a gimnáziumot és a szakközépiskolát végzett érettségizők aránya középszinten közel azonos, míg németből a gimnáziumban kevesebben, átlagosan a vizsgázók 45%-a érettségizett (3. táblázat). A felnőttoktatás két képzéstípusa közül az alacsonyabb létszámú nappali tagozaton (2. táblázat) iskolatípusok szerint ártrendeződés figyelhető meg: a gimnáziumban érettségizők aránya angolból nagyobb mértékben növekszik. A felnőttképzés esti és leve-

Képzés-típus	Iskola-típus	Angol						Német					
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Nappali	G	48	50	53	52	52	51	43	43	45	46	44	44
	Sz	52	50	47	48	48	49	57	57	55	54	56	55
Felnőttoktatás nappali	G	32	37	38	41	50	61	31	34	32	35	42	45
	Sz	67	63	61	57	48	37	69	66	68	65	56	55
Felnőttoktatás esti/levelező	G	56	59	72	80	79	83	49	47	68	79	80	81
	Sz	44	41	28	20	21	17	51	53	32	21	20	19

Megjegyzés: G = gimnázium, Sz = szakközépiskola

3. táblázat. A középszinten vizsgázók százalékos eloszlása képzés- és iskolatípusok szerint angolból és németből

lező tagozatán a 2007 és 2008-as érettségien közel azonos volt a két iskolatípusban végzetek aránya, majd a 2009-es vizsgán növekedett a gimnáziumban érettségizők aránya, és a három utóbbi vizsgán mindkét nyelvből e képzésben kb. 20%-ban végeztek szakközépiskolában.

Teljesítmények a középszintű angol és német érettségien

A középszintű idegen nyelvi érettségien a nappali képzésben végzetek száma és összetétele nem változott jelentősen a vizsgált időszakban, ugyanakkor a felnőttoktatás két képzésében átrendeződés figyelhető meg. Feltételezhető, hogy ezek a tanulók a nappali képzésben végzettekénél alacsonyabb nyelvtudásszinttel rendelkeznek, ezért az egyes vizsgarészek működését, a tendenciák feltárását a nappali képzésben végzett tanulók részmintáján végeztük el és mutatjuk be a továbbiakban². Az egyes vizsgarészek teljesítettségét angol nyelvből a 4., németből az 5. táblázat tartalmazza, melyekben a vizsgapontszámot százalékos skálára transzformáltuk, megadtuk a teljesítményátlagot és a szórást. Az átlag standard hibája minden esetben 0,2 százalékpont alatt van. Közvetlenül összehasonlíthatjuk az egyes vizsgaéveken belül az eredményeket, mivel a tesztek ugyanazon vizsgázók oldották meg, így képet kaphatunk a vizsgarészekben mért készségek fejlettségéről. Közvetetten vizsgálhatók az egyes évek közötti teljesítmények, mivel az adatbázisokat nem köti össze közös személy vagy item, de minden feladatsor a vizsgakövetelményekre épül, a feladatírás alapelve azonos, a nappali képzésben végzett vizsgázói populáció nagy, és összetétele nem változott jelentősen.

A vizsgázók átlagteljesítményét két, egymással összefüggő tényező határozza meg: a diákok nyelvtudásszintje és a feladatok nehézsége. Ez utóbbi főleg az átlagos képességi szintű tanulók teljesítményét befolyásolja. Az egyes vizsgaévekben az átlagokban megjelenő ingadozások eltérő nehézségű feladatsorokra utalnak, a teljesítménynövekedésben a felkészítés hatása jelenhet meg, a csökkenő teljesítményátlagok azt jelezhetik, hogy a vizsgafeladatokat összeállító tantárgyi bizottság nehezíti a feladatsorokat. Ugyanakkor az okok pontos megállapítására feladat- és itemszintű elemzésekre van szükség, amire adatok hiányában nem kerülhet sor. Először vizsgaéveken belül elemezzük az eredményeket, majd az átlagok változásai alapján vonunk le következtetéseket.

Angol nyelvből a 2007., 2009., 2011. és 2012. évi középszintű érettségien a legkönnyebb vizsgarész az *olvasott szöveg értése* volt, ugyanakkor a 2008. évi vizsgán belül a többi készséghez képest itt érték el a vizsgázók a legalacsonyabb átlagteljesítményt, a 2010-es évben pedig ez volt a második legnehezebb feladatsor (4. táblázat). Feltételezhetjük, hogy a feladatsorok nehézsége eltérő. Ennek oka az lehet, hogy gyakran alkalmazzák az „igaz/hamis/nincs róla információ a szövegben” feladattípust, amellyel az a gond, hogy az olvasást egyoldalú jelentésazonosító folyamatnak tekinti, melyben az olvasó passzív szerepbe kényszerül, mert azt a választ kell kiválasztania, ami a feladatíró szövegértelmezésének megfelel (Illés 2011: 151). Ez befolyásolhatja a teljes feladatsor működését. Az érettségizők jobban teljesítették a belső vizsgaként működő *beszédkészség* vizsgarészt, amelyben az elért átlagteljesítmény minden évben szignifikánsan ($p < 0,001$) jobb az írásbeli résznél és a teljes vizsgánál. A *hallott szöveg értése* vizs-

² A teljes vizsgára vonatkozó átlageredmények elérhetők az OH honlapján: http://www.oktatas.hu/koznevelas/erettsegi/prezentaciok_tanulmanyok (Letöltve: 2013. 02. 27.).

garésznél a többihez képest homogénebb a vizsgázói populáció, a teljesítményátlagok a vizsgált években ingadoznak, különösen az utolsó két évben lehetett nehezebb ez a feladatsor. Az *íráskészségnél* a magas szórás jelzi, hogy heterogén a populáció összetétele a teljesítményük szerint, azaz ennél a vizsgarésznél egyes háttértényezők szerint jelentős különbségek vannak. E készségnél 2007-ben és 2008-ban a vizsgázók alacsonyabb, míg a többi vizsgaévben hasonló átlagteljesítményt értek el, vagyis e vizsgarésznek elsősorban a vizsga bevezetésekor lehetett közvetlenebb hatása a tanítási-tanulási folyamatra. Ezt megerősíti az a tény is, hogy 2005-ben és 2006-ban alacsonyabb volt az átlagteljesítmény (Major 2008). A többi készséghez képest minden vizsgált évben a legnehezebb feladatsor a *nyelvhelyesség*, ahol a korábbi vizsgákhoz hasonlóan (Major 2008) a legalacsonyabbak a teljesítményátlagok. A *teljes vizsgát* tekintve az egyes feladatsorok teljesítettségében és nehézségében megjelenő különbségek kiegyenlítődnek: a 2009-es és 2010-es vizsga kivételével nem változott jelentősen az átlag.

Vizsgarész	Vizsgaév					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Olvasott szöveg értése	72 (17)	57 (24)	74 (23)	64 (24)	74 (23)	70 (27)
Nyelvhelyesség	46 (26)	57 (23)	54 (27)	48 (22)	52 (27)	51 (25)
Hallott szöveg értése	63 (20)	66 (19)	63 (19)	70 (20)	52 (20)	52 (23)
Íráskészség	62 (30)	63 (32)	67 (31)	66 (31)	65 (30)	66 (31)
Beszéd-készség	66 (26)	68 (26)	70 (27)	70 (27)	70 (27)	70 (26)
Teljes vizsga	63 (20)	62 (22)	66 (22)	65 (22)	63 (22)	63 (23)

4. táblázat. Az angol középszintű vizsgák eredményei a nappali tagozaton végzett diákok körében (százalékpontban megadott átlagok, zárójelben a szórások)

Németből minden évben a produktív készségeknél heterogén a populáció. Ez különösen az *íráskészségre* jellemző, de 2005 és 2010 között folyamatosan javultak az átlagteljesítmények (a korábbi vizsgán elért eredményekről lásd Einhorn 2008a). Ehhez hasonló tendenciát láthatunk a 2010-es vizsgaévet kivéve a *nyelvhelyességnél* is, bár a szórás alapján kisebbek a tanulók közötti teljesítménykülönbségek. E vizsgarészeknél tehát a fejlesztés hatása jelenhet meg. A legkönnyebben teljesíthető vizsgarész a *beszéd-készség*, ahol az elért átlag minden évben szignifikánsan ($p < 0,001$) magasabb az írásbeli vizsgarész és a teljes vizsga átlagánál. Az *olvasott szöveg értéseinél* megfigyelhető bizonyos ingadozás: 2007 és 2010 között e feladatsor teljesítettsége csökkent, míg 2011-ben ez bizonyult a legkönnyebb vizsgarésznek. Mérésmetodikai szempontból a legproblémásabb vizsgarész a *hallott szöveg értése*. E feladatsor a többihez képest 2012-ben volt a legkönnyebb, a teljesítettsége 2007-ben és 2010-ben a második legmagasabb, 2008-ban a harmadik, míg 2009-ben és 2011-ben a többi vizsgarészhez képest ezt teljesítették a legrosszabbul az érettségizők. Különösen a 2011-es feladatsor volt nehéz: kiugróan alacsony volt az átlag. A *teljes vizsgán* 2008-ban és 2009-ben, valamint 2007-ben, 2010-ben és 2012-ben nem ingadozott jelentősen az átlag, viszont 2011-ben lényegesen alacsonyabb volt a teljes vizsga átlagos megoldottsága. Ez az azonos készséget mérő feladatsorok feltehetően eltérő nehézségéből, különböző belső szerkezetéből adódik, valamint abból, hogy a vizsgára való felkészülés során a diákok megismerik a vizsgán várható feladattípusokat, ami befolyásolhatja teljesítményüket.

Vizsgarész	Vizsgaév					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Olvasott szöveg értése	74 (20)	63 (21)	61 (23)	58 (24)	69 (19)	62 (19)
Nyelvhelyesség	48 (18)	53 (20)	57 (21)	52 (24)	58 (20)	61 (19)
Hallott szöveg értése	71 (20)	55 (23)	51 (18)	66 (16)	26 (21)	67 (17)
Íráskészség	50 (33)	54 (33)	56 (33)	60 (32)	56 (34)	57 (33)
Beszéd-készség	64 (27)	66 (27)	67 (27)	67 (28)	68 (27)	66 (28)
Teljes vizsga	62 (21)	59 (22)	58 (22)	61 (21)	51 (22)	62 (21)

5. táblázat. A német középszintű vizsgák eredményei a nappali tagozaton végzett diákok körében (százalékpontban megadott átlagok, zárójelben a szórások)

Angolból és németből az olvasott és a hallott szöveg értése feladatsor átlagos megoldottsága ingadozik. A középszintű érettségi célja a referenciakeret A2–B1 szintjének mérése. Ennek megvalósítása érdekében az írásbeli feladatsorokon belül a lépcsőzetesség elve érvényesül: az itemek és a feladatok nehezednek (40/2002. [V. 24.] OM rendelet az érettségi vizsga részletes követelményeiről). Az eredmények viszont arra utalnak, hogy a feladatsorok nehézsége nem állandó. Ennek oka, hogy ezek a tesztek kevés, általában 18–25 itemet tartalmaznak, ezért a mérni kívánt nyelvi szinten minimális arányeltolódás eltérő nehézségű feladatsort eredményez (Einhorn 2007b: 83). Ennek következménye, hogy e feladatsoroknál alacsony a döntések reprodukálhatósága. Ez a kritérium a nyelvtudást mérő vizsgák esetében azt fejezi ki, hogy mennyire pontosak az eredmények alapján hozott döntések és az idő múlásával állandónak tekinthetők-e. Ez akkor teljesül, ha a különböző vizsgaidőszakokban hozott döntések függetlenek a feladatok nehézségétől, a feladatkészítés körülményeitől (Kunnan 2004; Baartman és mtsai. 2006). A döntések reprodukálhatóságának növelése érdekében szükséges lenne a feladatok előzetes kipróbálása, empirikus nehézségi szintjük utólagos ellenőrzése, működésének részletes elemzése és a tapasztalatoknak a feladatkészítési folyamatba való visszacsatolása.

Íráskészségből angolból 2005 és 2009 között, míg németből 2005 és 2010 között javultak a teljesítmények; a többi évben nem volt jelentősebb változás. Ebből arra következtetünk, hogy e készség esetében az idegen nyelvi érettségi bevezetését követően a vizsga közvetlenül visszahatott a felkészülési szakaszra, amely során a diákok megismerik az írásművek megírásának folyamatát és az értékelési rendszert. Hazai vizsgálatok (lásd Nikolov–Pércsich–Szabó 2000; Józsa–Nikolov 2005) azt mutatták, hogy a feladatok előzetes megismerése, nyelvórai gyakorlásuk mértéke és a feladat nehézségének megítélése itt erőteljesebben befolyásolja a teljesítményeket, mint az olvasásnál. Kutatást igényel annak feltárása, hogy a tanárok e készség fejlesztésére nagyobb hangsúlyt fektetnek-e, vagy inkább feladatmegoldó stratégiákat tanítanak korábbi vizsgafeladatok segítségével.

A beszéd-készség vizsgarész mérési-értékelési eljárásai jelentős mértékben különböznek a többitől: a feladatsorokat a tanárok helyi szinten állítják össze a vizsgakövetelmények alapján, a szóbeli produktumokat a tanárok értékelik központi analitikus értékelési skálákkal. A vizsgán elért eredményt számos tényező befolyásolhatja: a vizsgázók beszéd-készség-szintje, az értékelési szempontok és skálák jellemzői, az

értékelők szigorúsága, a feladatok minősége. E tényezők közül az OH adatbázisaiban az értékelés eredményéről szerezhetünk információkat. A 2007–2009. évi érettségien az adatbázisokban egyértelműen azonosítható hibát találunk: ennél a vizsgarésznél több esetben fél pont szerepel, amely sem az értékelési skálák alkalmazásakor, sem a vizsgapontok átszámításakor (a német nyelvi szóbeli érettségien) nem adható. Az írásbeli vizsgarészhez és a teljes vizsgálóhoz képest magasabb teljesítményátlagokból (4. és 5. táblázat) is feltételezzük a korábbi vizsgára jellemző értékelési gyakorlatot: a vizsgázók írásbeli érettségien elért eredményét korrigálták a szóbeli pontszámok kialakításakor. Ez a vizsgarész így nem hozott összemérhető eredményeket (Einhorn 2008b: 211). A fenti körülmények azt mutatják, hogy meg kellene vizsgálni a tanárok által készített mérőfeladatok összhangját a vizsgakövetelményekkel, továbbá elengedhetetlen az értékelési szempontok és skálák empirikus validálása, illetve a vizsgázatók képzése.

A 4. és 5. táblázat összehasonlításával a két nyelv közötti teljesítménykülönbségeket vizsgálhatjuk. A rendszerszintű, nagymintás, idegennyelv-tudást vizsgáló kutatások (lásd Nikolov–Vígh 2012 áttekintését) következetesen azt mutatják, hogy angoltól a teljesítmények rendre magasabbak, mint németből. Ezekben a vizsgálatokban az angol és a német nyelvi tesztek úgy hozzák létre, hogy azok párhuzamosak legyenek, ami azt jelenti, hogy a feladatsorokra azonos szövegtípus, feladattípus, itemszám jellemző, azonos rész-készségeket mérnek, az íráskészség-feladatok kiértékeléséhez az értékelési szempontok azonosak (lásd Józsa–Nikolov 2005: 309). Ugyanakkor ezeknek a feltételeknek az idegen nyelvi érettségi kevéssé felel meg, mert az angol és a német érettségi feladatsoraiban és kiértékelésében vannak különbségek, például a német olvasási feladatsorban nem szerepel az „igaz/hamis/nincs róla információ” feladattípus. Az egyes tesztekben különbözik a zárt és a nyílt végű feladatok száma. Az íráskészség vizsgarészben eltérő az értékelési szempontok (a német érettségien nem szerepel az *íráskép*), különbözik az egyes szempontokhoz tartozó skálák leírása és az ezeknél elérhető maximális pontszám. Mindezek mellett a feladatsorok nehézsége feltehetően vizsgaidőszakonként eltér egymástól. E korlátok ismeretében a következő megállapításokat tehetjük: A két receptív készségnél angoltól magasabbak az átlagteljesítmények, kivéve a hallott szöveg értésénél 2007-ben és 2012-ben. Ugyanez jellemző a két produktív készségre is, amelyek közül az íráskészségnél jelentősebbek ezek a különbségek. Egyedül a nyelvhelyesség vizsgarésznél magasabbak tendenciaszerűen a német eredmények.

A teljesítményeket meghatározó tényezők a középszintű angol és német érettségien

A középszinten érettségizők teljesítményében megjelenő teljesítménykülönbségeket először képzés- és iskolatípusok, majd nemek szerinti bontásban mutatjuk be. Elemezzük továbbá az iskolatípusok és a nemek szerint kimutatható különbségek hatáserőségét az egyes vizsgarészekben belül és a teljes vizsgán elért teljesítményre.

A 6. táblázat angoltól és németből mutatja a vizsgált hat évben az érettségizők eredményeit a teljes vizsgán képzés- és iskolatípusok szerinti bontásban. Mindkét nyelvnél hasonló tendencia figyelhető meg: a *nappali* tagozaton az angol érettségi eredményei kismértékű, a német vizsgaeredmények jelentősebb hullámzást mutatnak

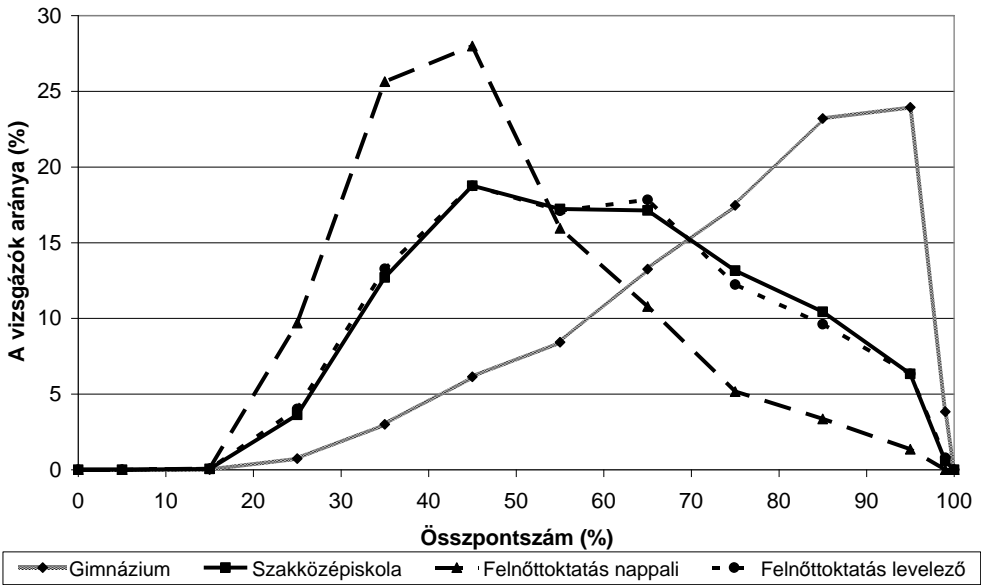
a gimnazistáknál és a szakközépiskolásoknál, akik átlagteljesítménye a gimnáziumi tanulókénál jelentősen alacsonyabb. A *felntőttoktatás nappali* képzésében érettségizők teljesítménye elmarad a nappali képzésben végzettekétől, a gimnáziumi és a szakközépiskolai tanulók átlageredménye között nincs jelentős különbség egyik nyelvnél sem. A *felntőttoktatás esti/levelező* képzésében végzettek szignifikánsan (minden esetben: $p < 0,001$) jobban teljesítettek mindkét nyelvből 2007–2009 között a felntőttoktatás nappali képzésében érettségizőknél, ugyanakkor 2010 és 2012 között tendenciaszerűen csökkent a teljesítményük. Ennek oka, hogy a 2010-es érettségien jelentősen megnőtt az ebben a képzésben érettségizők száma (2. táblázat), különösen a gimnáziumban (3. táblázat). Ennek hatására az utóbbi három évben a felntőttoktatásban végzettek teljesítményében nincs jelentős különbség egyik nyelvből sem.

Vizsga-nyelv	Képzés-típus	Iskola-típus	Vizsgaév					
			2007	2008	2009	2010	2011	2012
Angol	Nappali	G	72 (18)	73 (19)	76 (18)	75 (18)	73 (19)	73 (20)
		Sz	55 (19)	52 (20)	55 (21)	54 (20)	53 (20)	52 (22)
	Felntőttoktatás nappali	G	42 (17)	40 (15)	41 (19)	41 (18)	40 (19)	40 (19)
		Sz	43 (15)	41 (16)	40 (16)	40 (16)	40 (16)	40 (18)
	Felntőttoktatás esti/levelező	G	57 (19)	54 (19)	55 (20)	41 (16)	41 (16)	40 (17)
		Sz	50 (18)	47 (17)	53 (19)	41 (17)	38 (14)	39 (17)
Német	Nappali	G	73 (18)	71 (20)	70 (19)	73 (19)	67 (20)	74 (18)
		Sz	54 (19)	49 (19)	48 (18)	51 (18)	44 (17)	53 (17)
	Felntőttoktatás nappali	G	46 (17)	41 (15)	37 (14)	39 (15)	33 (13)	42 (13)
		Sz	47 (16)	41 (15)	41 (15)	41 (13)	36 (14)	44 (14)
	Felntőttoktatás esti/levelező	G	60 (19)	58 (20)	52 (19)	43 (15)	38 (15)	43 (15)
		Sz	50 (19)	46 (19)	47 (19)	42 (15)	34 (15)	44 (15)

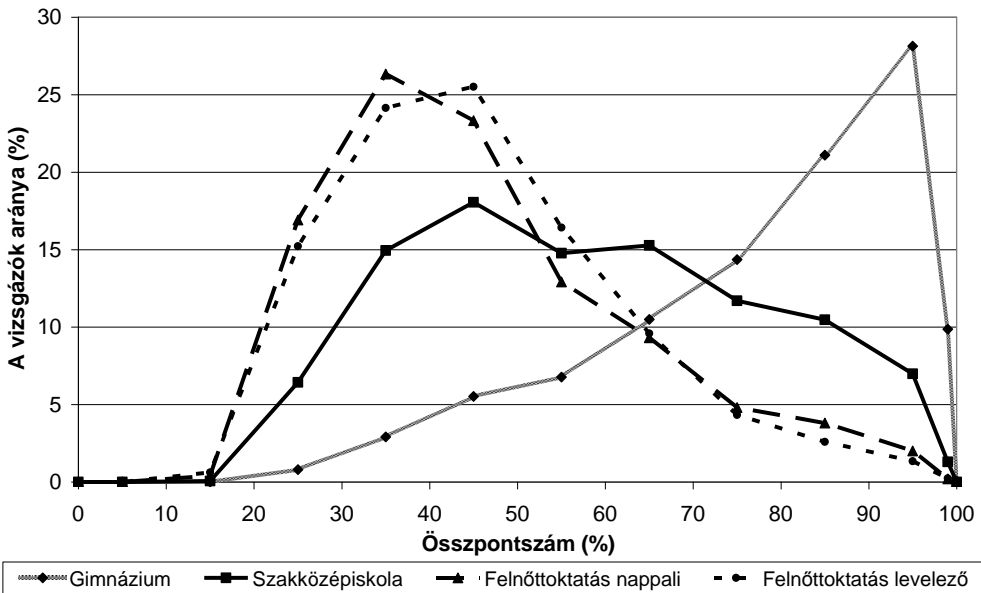
Megjegyzés: G = gimnázium, Sz = szakközépiskola

6. táblázat. Az angol és német középszintű érettségi vizsgák átlageredményei képzési és iskolatípusonként (százalékpontban megadott átlagok, zárójelben a szórások)

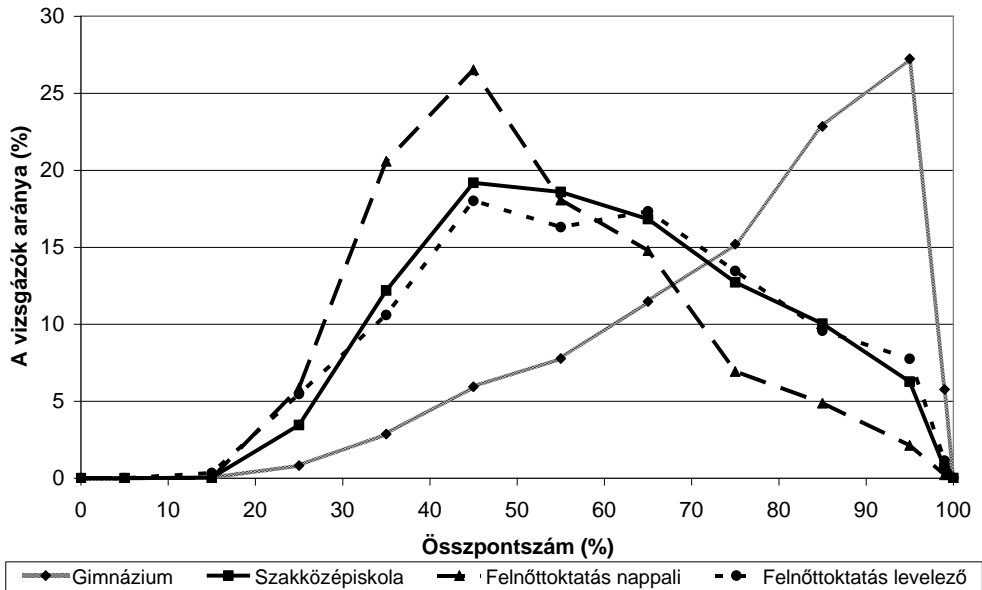
Az 1. és 2. ábra angolból, a 3. és 4. ábra németből mutatja a teljesítmények eloszlását a teljes vizsgán, amelyen a nappali képzésben gimnáziumban és szakközépiskolában végzők teljesítménye, valamint a felntőttoktatás nappali és esti/levelező képzésében végzettek eredményei külön szerepelnek.

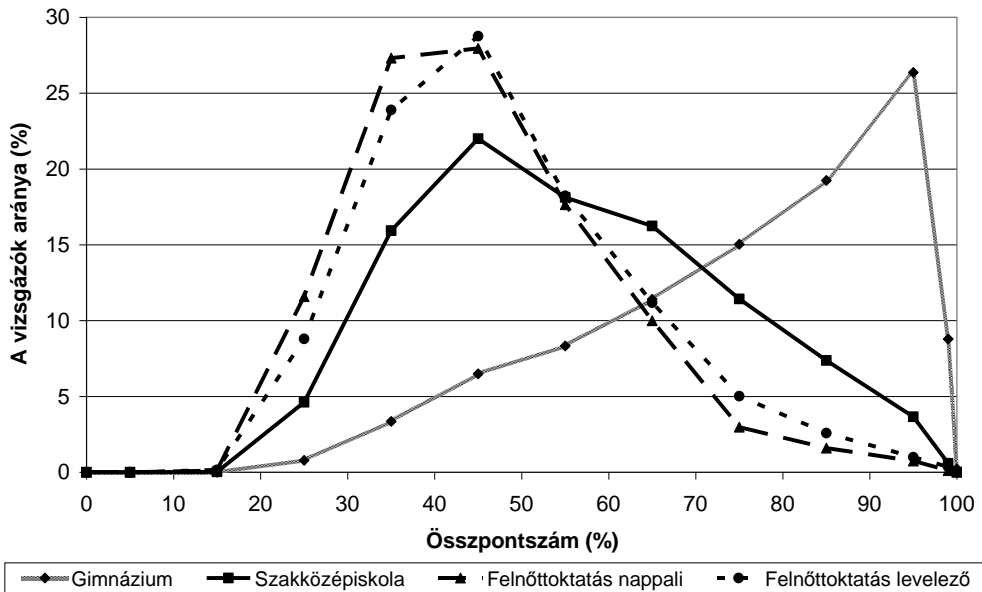
1. ábra. A teljesítmények eloszlása a 2007. évi középszintű angol érettségi vizsgán

2. ábra. A teljesítmények eloszlása a 2010. évi középszintű angol érettségi vizsgán

3. ábra. A teljesítmények eloszlása a 2007. évi középszintű német érettségi vizsgán

4. ábra. A teljesítmények eloszlása a 2010. évi középszintű német érettségi vizsgán

Mindkét, példaként kiválasztott vizsgaévben és nyelvnél a gimnazisták teljesítményének eloszlása erősen jobbra tolódott: a tanulók jelentős része a 70–90%-os teljesítménysávban van. A szakközépiskolások közül a legtöbben 30–70%-os eredményeket értek el. Ettől 2007-ben nem különbözik a felnőttoktatás esti/levelező képzésében résztvevők teljesítményének eloszlása (1. és 3. ábra). A felnőttoktatás nappali képzésében tanulók többsége a 20–50%-os teljesítménysávban helyezkedik el. Ugyanez jellemzi a 2008-as és a 2009-es vizsgát (lásd Vígh 2011). 2010-ben megnövekedett a vizsgázók száma (1. és 2. táblázat). Ekkor a nappali tagozaton a gimnáziumban és a szakközépiskolában érettségizők teljesítményeloszlása nem változott jelentősen, míg a felnőttoktatás levelező képzésében tanulók eloszlása a nappali tagozatos társaikéhoz hasonlít (2. és 4. ábra). Ez utóbbi teljesítményeloszlás jellemző a 2011-es, 2012-es angol és német vizsgákon. Mindez azt mutatja, hogy a felnőttoktatásban végzetek a nappali képzésben érettségizetteknél jóval alacsonyabb nyelvtudással rendelkeznek.

A nappali képzésben érettségizők vizsgarészenként elért teljesítményének átlagát és szórását iskolatípus szerinti bontásban a 7. táblázat tartalmazza, melyben példaként a 2012-es év eredményei láthatók. A tendenciát a hat év átlagában megjelenő különbségek mértékével jellemezzük. A hazai vizsgálatokkal összehangban (lásd Nikolov–Pércsich–Szabó 2000; Józsa–Nikolov 2005) a gimnáziumban érettségizettek szignifikánsan jobb teljesítményt értek el, mint a szakközépiskolában végzett tanulók. Angolból és németből a legkisebb különbség a két iskolatípusban érettségizők között a hallott szöveg értése vizsgarész átlagos teljesítményében azonosítható (a hat év átlagában angolból 16, németből 17 százalékpont), amelyet a korábbi vizsgán semmilyen formában nem mértek. Az olvasás és a beszédkésztség esetében mindkét nyelvből átlagosan 20 százalékpontnyi különbség van. Ugyanakkora az átlagos különbség né-

Vizsgarész	Iskolatípus	Angol			Német		
		Átlag (%)	Szórás (%)	η^2 (%)	Átlag (%)	Szórás (%)	η^2 (%)
Olvasott szöveg értése	gimnázium	81	22	18	72	18	24
	szakközépiskola	58	27		54	15	
Nyelvhelyesség	gimnázium	62	23	20	71	18	22
	szakközépiskola	39	22		53	15	
Hallott szöveg értése	gimnázium	60	22	15	75	16	20
	szakközépiskola	43	19		60	15	
Íráskészség	gimnázium	78	25	17	73	27	20
	szakközépiskola	53	32		43	31	
Beszédkésztség	gimnázium	79	23	12	78	24	14
	szakközépiskola	61	26		57	27	
Teljes vizsga	gimnázium	73	20	20	74	18	25
	szakközépiskola	52	22		53	17	

Megjegyzés: A két iskolatípus közötti különbség minden esetben $p < 0,001$ szinten szignifikáns (a kétmintás t-próba alapján).

7. táblázat. Az iskolatípusok szerinti különbségek és azok hatáserőssége a 2012. évi érettségi vizsgán angolból és németből a nappali tagozaton

metből a nyelvhelyesség vizsgarészben, míg angolból ennél a feladatsornál az eltérés 22 százalékpont. Jelentős különbség található az íráskészség vizsgarészben (angolból 26 százalékpont, németből 30 százalékpont), amelynél mindkét iskolatípusban heterogén a csoport összetétele. A teljes vizsgán az iskolatípusok szerinti különbségek mértéke angolból a hat év átlagában 20, németből 22 százalékpont. Az iskolatípusok közötti különbségek teljesítményre gyakorolt hatáserősségét mutató éta-négyzet értékek mindkét nyelvből – a beszédkészség vizsgarész kivételével – 20% körüliek. Ezek az értékek németből magasabbak, mint angolból. A vizsgált hat évben a teljes vizsgán az éta-négyzet értékek kis mértékben, de folyamatosan emelkedtek: 2007-ben angolból 18%, németből 20% volt. Eredményeink arra utalnak, hogy az iskolatípusok szerinti különbségek erősödő hatást fejtenek ki a teljesítményekre.

Az eddigi eredmények az egyes képzés- és iskolatípusok szerinti különbségek mértékét mutatták, ugyanakkor érdemes megvizsgálni azt is, hogy a vizsgázók milyen arányban érik el a referenciakeret célként megjelölt szintjeit. Erről a 2008. évi érettségi eredményei alapján áll rendelkezésünkre információ. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium felkérésére, a Nyelvvizgát Akkreditáló Testület (NYAT) bevonásával szakértői véleményezési eljárással ezt a vizsgát azzal a céllal elemezték (Felmérés a 2008-ban Magyarországon érettségizettek idegennyelv-tudásáról 2009), hogy a KER skálái alapján állapítsák meg, hány pontot kell minimálisan teljesíteni a vizsgázónak középszinten a B1, emelt szinten pedig a B2 szint eléréséhez a középszintű olvasott és hallott szöveg értése, valamint az íráskészség-feladatokon. A vizsgálatot a módosított Angoff-módszerrel végezték (lásd Tannenbaum–Wylie 2005, 2008), melynek lényege, hogy a szakértők a feladatsorokat először egymástól függetlenül, majd egymással egyeztetve minősítik a KER szintrendszer alapján úgy, hogy egy 13 fokozatú skálán megállapítják, középszinten a B1, emelt szinten a B2 szinten lévő vizsgázó milyen valószínűséggel oldaná meg helyesen az ítemet, és az így kialakított értékek átlagait tekintik a készségenkénti határpontnak. Az íráskészség vizsgarészben a feladatok és az analitikus értékelési skálákat használták a szintminősítéshez. Mindezek alapján határozták meg a határoló pontértéket, mely azt jelöli, amit középszinten a B1, emelt szinten a B2 szint eléréséhez teljesíteni kell. Ezek alapján megállapítható, hogy a 2008. évi érettségien a vizsgázók hány százaléka éri el ezt a szintet (Felmérés a 2008-ban Magyarországon érettségizettek idegennyelv-tudásáról 2009).

A NYAT-vizsgálat alapján középszinten angolból és németből az olvasási készségnél, valamint angolból a hallott szöveg értése vizsgarészben a vizsgázók közel fele érte el a B1 szintet. Angolból a vizsgázók magasabb aránya érte el ezt a szintet, mint németből. A vizsgálat eredményei arra hívták fel a figyelmet, hogy a nyelvtudás nem egyenletes: a vizsgázók általában a receptív készségekből magasabb szintet érnek el, mint az íráskészségből. Ugyanakkor a kutatási beszámoló nem ad választ arra a kérdésre, hogy képzés- és iskolatípusonként a tanulók hány százaléka éri el középszinten a B1 szintet. Ezért a NYAT-vizsgálat eredményei alapján az OH adatbázisaiban ezt megvizsgálva (8. táblázat) azt tapasztaltuk, hogy a két receptív készségnél a gimnáziumban érettségizettek 60–70%-a, míg a szakközépiskolában végzettek 20–30%-a érte el ezt a szintet. Az íráskészségnél alacsonyabb ez az arány. A felnőttoktatás napali képzésében a receptív készségeknél a vizsgázók kb. 20%-a, míg az íráskészségnél 5%-a éri el a B1 szintet. A felnőttoktatás esti/levelező képzésében végzettek a szak-

középszintű angol és német nyelvi érettségizők arányaihoz hasonló eredményt mutattak. Ezek az információk egyrészt arra utalnak, hogy indokolt a középszintű érettségien az A2 és a B1 szint mérése, másrészt szükség van olyan kutatásokra, melyek feltárják a felnőttoktatás két képzéstípusa közötti különbségek okait.

Képzés- és iskolatípus	Olvasás		Hallás		Írás	
	Angol	Német	Angol	Német	Angol	Német
Nappali tagozat gimnázium	68	71	64	62	46	47
Nappali tagozat szakközépiskola	32	32	30	22	16	14
Felnőttoktatás nappali tagozat	18	24	18	13	4	5
Felnőttoktatás esti/levelező tagozat	37	45	32	34	10	14

Forrás: Felmérés a 2008-ban Magyarországon érettségizettek idegennyelv-tudásáról 2009 alapján.

8. táblázat. A 2008. évi május–júniusi vizsgaidőszak szintillesztési eljárásának eredménye középszinten iskola- és képzéstípusok szerint (%)

A nemek szerinti teljesítménykülönbségeket vizsgálva angolból a 2012. évi érettségien a fiúk átlagteljesítménye a receptív készségeket mérő vizsgarészekben szignifikánsan jobb (9. táblázat), de a lányok szignifikánsan jobban teljesítettek a produktív készségekből; a nemek közötti különbségek a teljes vizsgán szignifikánsak. Az alacsonyabb évfolyamokon a produktív készségeken kívül a lányok teljesítenek jobban a receptív készségekből is (Csapó 2001; Józsa–Nikolov 2005), az érettségi eredményei szerint azonban a fiúk behozzák lemaradásukat. Ugyanakkor a hat év átlagában kismértékű, 2–3 százalékpontnyi a nemek közötti különbség minden vizsgarész esetében, így ennek szakmai jelentősége elhanyagolható. Németből a lányok minden vizsgarészben szignifikánsan jobban teljesítettek a fiúknál (9. táblázat). A legjelentősebb különbségek az íráskészség (a vizsgált hat év átlagában 10 százalékpont) és a beszéd-készség (7 százalékpont) fejlettségében vannak, míg az olvasott szöveg értésénél és a nyelvhelyességnél alacsonyabb (átlagosan 4 százalékpont), és elhanyagolható a hallott szöveg értése vizsgarészben (átlagosan 2 százalékpontnyi a különbség a fiúk és a lányok teljesítményében). Az eredményekből megállapítható, hogy míg angolból középszinten kevésbé jellemző a nemek közötti különbség, addig németből jelentősebb az eltérés. Mindkét nyelvnél az íráskészség vizsgarész esetében a szórások nagyok, vagyis jelentős különbségek vannak az egyes tanulók között, és a két nem teljesítménye eltérő. A nagymintás felmérésekkel összhangban ebben a vizsgaévben az angol átlageredmények a németnél magasabbak minden készség esetében, a nyelvhelyesség kivételével. A nemek közötti különbségek az összteljesítményt angol nyelvből nem határozzák meg jelentősen, németből kicsit nagyobb a hatásuk, az íráskészség vizsgarészben az éta-négyszáz értéke a vizsgált hat évben átlagosan 2%.

Vizsgarész	Nem	Angol				Német			
		Átlag (%)	Szórás (%)	Szign.	η^2 (%)	Átlag (%)	Szórás (%)	Szign.	η^2 (%)
Olvasott szöveg értése	fiú	70	27	F > L	1	58	19	F < L	1
	lány	65	28			62	19		
Nyelvhelyesség	fiú	49	25	F > L	0	58	18	F < L	1
	lány	48	25			61	19		
Hallott szöveg értése	fiú	53	23	F > L	1	64	17	F < L	1
	lány	48	22			66	18		
Íráskészség	fiú	60	34	F < L	0	47	34	F < L	2
	lány	62	34			56	34		
Beszédkészség	fiú	67	27	F < L	0	60	28	F < L	1
	lány	68	27			66	28		
Teljes vizsga	fiú	60	24	F > L	0	57	21	F < L	1
	lány	59	24			62	21		

Jelölések: F: fiú, L: lány; >/< szignifikánsan nagyobb/kisebb érték ($p < 0,001$ a kétmintás t-próba alapján).

Megjegyzés: A minta elemszáma angolból: fiúk = 26057, lányok = 28388; németből: fiúk = 9290, lányok = 12721

9. táblázat. A nemek szerinti különbségek és azok hatáserőssége a 2012. évi érettségi vizsgán angolból és németből

Összegzés és következtetések

Az Oktatási Hivatal adatbázisait a vizsgázók összetételének változásai és a vizsgázók eredményei alapján elemeztük. Ezzel a vizsgafejlesztési folyamatra irányuló visszacsatolás biztosítása és a közoktatás szereplőinek informálása volt a célunk. A továbbiakban vizsgálatunk alapján jellemezzük a középszintű vizsga jelenlegi működését, összegezzük az idegen nyelvi érettségiről szerzett tapasztalatainkat, és javaslatokat teszünk a vizsgálandó célterületekre.

A vizsgázók összetételének változásai alapján szükséges megvizsgálni az előrehozott vizsga választásának okait és a nyelvtanulás folyamatára gyakorolt hatását. Mindezek mellett nyomon kellene követni a felnőttoktatást befejező érettségizők eredményeit, és fel kellene tárnai az alacsony teljesítményt okozó tényezőket.

Az egyes vizsgarészekben és a teljes vizsgán elért eredmények elemzése alapján mindkét nyelvből változik az olvasott és a hallott szöveg értése feladatsorok nehézsége, és emiatt az egyes évek teljesítményei e vizsgarészeknél közvetlenül nem hasonlíthatók össze. Ezért szükségesek a feladat- és itemszintű elemzések, melyekkel meg kell határozni a feladatlapok empirikus nehézségi szintjét, és egybevetni a feladatkészítők által megállapított nehézségi sorrenddel és a vizsgázók képességszintjével. Az íráskészségnél heterogén a vizsgázók populációja, vagyis a diákok íráskészsége nagyon eltérő szintű, jelentősek a teljesítménybeli különbségek az egyes tanulók között. Ezért e készség fejlesztése, a különbségek csökkentése a nyelvtanítás kiemelt feladata, ugyanakkor e vizsgarészben mindkét nyelvből jellemző az érettségizők teljesítményének javulása, vagyis ennél a készségnél feltételezhető a vizsga közvetlenebb hatása a nyelvtanítási folyamatra. Szükséges ugyanakkor azt elemezni, hogy az érettségi

hogyan befolyásolja a készségfejlesztésre irányuló nyelvtanítást, melyek a vizsgára felkészítő gyakorlat jellemzői. A belső vizsgaként működő beszédképesség esetében az írásbeli vizsgarésznél magasabbak a teljesítményátlagok, szükséges megvizsgálni az alkalmazott feladatok és értékelési eljárások minőségét.

Eredményeink szerint mindkét vizsgált idegen nyelvnél jelentős különbségek vannak a tanulók teljesítményében iskolatípusok szerint: a nappali tagozaton a szakközépiskolában érettségizők nyelvtudása messze elmarad a gimnáziumban végzetekétől. Ezeknek a különbségeknek a teljesítményre gyakorolt hatása is jelentős: a középszintű vizsgán kb. 20%-ban határozza meg a teljes vizsgán elért teljesítményeket. Az OH adatbázisának elemzése és a 2009. évi NYAT-vizsgálat eredménye szerint középszinten szükség van a két nyelvi szint mérésére, mivel a szakközépiskolát és a felnőttoktatást befejezők közül kevesen érik el a B1 szintet. A képzés- és iskolatípusok szerinti elemzés alapján egységesen azt találtuk, hogy a vizsgázók magasabb aránya éri el a két receptív készség esetében a B1 szintet, míg az íráskészségnél alacsonyabb ez az arány. Ez azt jelezheti, hogy a vizsgázók nyelvtudása a receptív készségeknél a B1 követelményszintnél feltehetően magasabb szinten van. Ezek az információk további vizsgafejlesztési igényeket és újabb célokat jelölhetnek ki: a vizsgafejlesztési folyamatban úgy kell meghatározni a mért nyelvi szintet, hogy az a diákok számára teljesíthető legyen, és egyben jelentsen húzóerőt is. Mindezek alapján további vizsgálatok szükségesek annak elemzésére, hogy a vizsga hogyan kezeli a rendkívül heterogén közoktatási rendszerből adódó problémákat. A további vizsgálatoknak az érettségizők eredményeit meghatározó kognitív és affektív tanulói tényezők, valamint az iskolán belüli és iskolán kívüli változók hatásának feltárására kellene irányulniuk.

Az elemzés korlátai sokrétűek, mert az eredmények magyarázatára inkább hipotéziseket lehetett megfogalmazni. A vizsga jelenlegi működésének elemzése alapján számos vizsgálandó kérdést fogalmazhatunk meg. Szükséges a vizsgafajta választását meghatározó tényezők feltárása és ezek hatásának vizsgálata, valamint a teljesítményekben megjelenő különbségek okainak feltárása és diagnosztizálása. Szükségesek a feladat- és itemszintű elemzések, amelyekkel rövid távon megvalósítható a mérési-értékelési eljárások minőségének nyomon követése, ellenőrzése, felülvizsgálata és visszacsatolása a vizsgafejlesztési folyamatba. A döntések reprodukálhatóságának növelése céljából az idegen nyelvi érettségi esetében szükséges a feladatsorok nehézségének összekapcsolása a Közös Európai Referenciakeret szintjeivel és hosszú távon feladatbank kiépítése. A produktív készségek értékelésekor lényeges kutatási feladat az értékelési eljárások empirikus vizsgálata és validálása. Ez az elemzés egyértelműen jelzi a vizsgafejlesztés és a további kutatások szükségességét, amelyek alapján és az érettségi továbbfejlesztésével a vizsga olyan évenkénti felméréssé válhat, amely lehetővé teszi a tanulók tudásszintjének követését az évek során.

IRODALOM

- 100/1997. (VI. 13.) Kormányrendelet az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700100.KOR (Letöltve: 2012. 11. 25.)
- 40/2002. (V. 24.) OM rendelet az érettségi vizsga részletes követelményeiről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a0200040.om (Letöltve: 2012. 11. 25.)

- Alderson, J. C. – Wall, D. (1993): Does washback exist? *Applied Linguistics* 14/2, 115–129.
- Baartman, L. K. J. – Bastiaens, T. J. – Kirschner, P. A. – van der Vleuten, C. P. M. (2006): The wheel of competency assessment. Presenting quality criteria for competency assessment programs. *Studies in Educational Evaluation* 32/2, 153–177.
- Csapó Benő (2001): A nyelvtanulást és a nyelvtudást befolyásoló tényezők. *Iskolakultúra* 11/8, 25–35.
- (2008): A közoktatás második szakasza és az érettségi vizsga. In: Fazekas Károly – Köllő János – Varga Júlia (szerk.): *Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért*. Budapest: Ecostat, 71–93.
- Csapó Benő – Molnár Gyöngyvér – Kinyó László (2009): A magyar oktatási rendszer szelektivitása a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok eredményeinek tükrében. *Iskolakultúra* 19/3–4, 3–13.
- Csapó Benő – Székely László – Tóth Edit (2009): Az iskolai különbségek változása a longitudinális vizsgálat adatainak tükrében. In: Molnár Gyöngyvér – Kinyó László (szerk.): *PEK 2009 – VII. Pedagógiai Értékelési Konferencia: Program – Tartalmi összefoglalók*. Szeged: SZTE Neveléstudományi Intézet, 44.
- Einhorn Ágnes (2007a): A 2005. évi érettségi vizsga eredményeinek elemzése. Német nyelv. In: Einhorn Ágnes (szerk.): *A 2005-ös érettségi vizsga eredményeinek elemzése*. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. <http://www.ofi.hu/tudastar/erettsegi/2005-os-erettsegi/2005-evi-erettsegi-090617-2> (Letöltve: 2012. 11. 25.)
- (2007b): Az idegen nyelvi érettségi vizsga reformja. In: Vágó Irén (szerk.): *Fókuszban a nyelvtanulás*. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 73–105.
- (2008a): *A 2006. évi érettségi vizsga eredményeinek elemzése. Német nyelv*. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. <http://www.ofi.hu/tudastar/erettsegi/2006-os-erettsegi/2006-evi-erettsegi-090617-2> (Letöltve: 2012. 11. 25.)
- (2008b): Hogy vizsgázott az új érettségi németből? In: Bánkuti Zsuzsa – Lukács Judit (szerk.): *Tanulmányok az érettségiről. Hatásvizsgálat, tantárgyi vizsgák értékelése, feladatfejlesztés*. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 207–237.
- Felmérés a 2008-ban Magyarországon érettségizettek idegennyelv-tudásáról* (2009): Budapest: Oktatási és Kulturális Minisztérium. http://www.nefmi.gov.hu/letolt/vilagnyelv/vny_erettsegifelmeres_100510.pdf (Letöltve: 2012. 11. 25.)
- Horváth Zsuzsanna – Lukács Judit (2006, szerk.): *Új érettségi Magyarországon. Honnan, hová, hogyan? Egy folyamat állomásai*. Budapest: Országos Közoktatási Intézet.
- Illés Éva (2011): A szövegértés pragmatikája: Egy érettségi feladat elemzése. *Iskolakultúra* 21/4–5, 144–156.
- Imre Anna (2007): Nyelvoktatás, nyelvtanulás, nyelvtudás a középfokú oktatásban. In: Vágó Irén (szerk.): *Fókuszban a nyelvtanulás*. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 107–136.
- Józsa Krisztián – Nikolov Marianne (2005): Az angol és német nyelvi készségek fejlettségét befolyásoló tényezők. *Magyar Pedagógia* 105/3, 307–337.
- KER (2002): Közös Európai Referenciakeret: nyelvtanulás, nyelvtanítás, értékelés. Budapest – Pílisborosjenő: OM – PTMIK.
- Kósa Barbara – Simon Mária (2006, szerk.): *Új vizsga – új tudás? Az új érettségi hatása az iskolakezdéstől a záróvizsgáig*. Budapest: Országos Közoktatási Intézet.
- Kunnan, A. J. (2004): Test fairness. In: Milanovic, M. – Weir, C. (szerk.): *European language testing in a global context*. New York: Cambridge University Press, 27–48.
- Major Éva (2007): A 2005-ös érettségi vizsga eredményeinek elemzése. Angol nyelv. In: Einhorn Ágnes (szerk.): *A 2005-ös érettségi vizsga eredményeinek elemzése*. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. <http://www.ofi.hu/tudastar/erettsegi/2005-os-erettsegi/2005-evi-erettsegi-090617-8> (Letöltve: 2012. 11. 25.)
- (2008): *A 2006. évi érettségi vizsga eredményeinek elemzése. Angol nyelv*. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. <http://www.ofi.hu/tudastar/erettsegi/2006-os-erettsegi/2006-evi-erettsegi-090617-9> (Letöltve: 2012. 11. 25.)

- Nikolov Marianne (2003): Angolul és németül tanuló diákok nyelvtanulási attitűdje és motivációja. *Iskolakultúra* 13/8, 61–73.
- (2007): A magyarországi nyelvvoktatás-fejlesztési politika és annak gyakorlati megvalósulása a nemzetközi trendek tükrében. In: Vágó Irén (szerk.): *Fókuszban a nyelvtanulás*. Budapest: Oktatás-kutató és Fejlesztő Intézet, 43–72.
- Nikolov Marianne – Víg Tibor (2012): Az idegen nyelvek tanulásának eredményessége. In: Csapó Benő (szerk.): *Mérlegen a magyar iskola*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 241–288.
- Nikolov Marianne – Ottó István – Öveges Enikő (2009): A nyelvi előkészítő évfolyam értékelése 2004/2005–2008/2009. Budapest: Oktatási és Kulturális Minisztérium. http://www.nefmi.gov.hu/letolt/vilagnyelv/vny_nyek2009_jelentes_100510.pdf (Letöltve: 2012. 11. 25.)
- Nikolov Marianne – Pércsich Richárd – Szabó Gábor (2000): A puding próbája: Alapszintű angol feladatsorok bemérésének tapasztalatai. *Modern Nyelvvoktatás* 6/4, 3–28.
- Noble, A. J. – Smith, M. L. (1994): *Measurement-driven reform: Research on policy, practice, repercussion*. CSE Technical Report 381. Arizona: Arizona State University.
- Szabó Gábor – Kiszely Zoltán (2010): Államilag elismert nyelvvizsgarendszerek, illetve az emelt szintű érettségi összevetése próbavizsgázói teljesítmények tükrében német és angol nyelvből. *Modern Nyelvvoktatás* 16/4, 19–38.
- Tannenbaum, R. J. – Wylie, E. C. (2005): *Mapping English language proficiency test scores onto the Common European Framework*. Princeton, NJ: Educational Testing Services. <http://ets.org/Media/Research/pdf/RR-05-18.pdf> (Letöltve: 2010. 01. 23.)
- (2008): *Linking English-language test scores onto the Common European Framework of Reference: An application of standard-setting methodology*. Princeton, NJ: Educational Testing Services. http://www.ea.etsglobal.org/fileadmin/free_resources/ETS_Global_master/CEFRL_complete_study.pdf (Letöltve: 2010. 01. 23.)
- Vágó Irén (2007): Nyelvtanulási utak Magyarországon. In: Vágó Irén (szerk.): *Fókuszban a nyelvtanulás*. Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 137–174.
- Víg Tibor (2008): Egy IRT-alapú nyelvi feladatbank létrehozásának módszertani kérdései. A német nyelvi érettségi vizsgafeladatok eredményei. *Magyar Pedagógia* 108/1, 29–51.
- (2010): *Az idegen nyelvi érettségi működése és hatása a tanulói teljesítmények és a tanári nézetek tükrében*. PhD-értekezés. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Doktori Iskola.
- (2011): Az idegen nyelvi érettségien elért teljesítmények és azok változásai. Tematikus előadás (absztrakt). In: Hegedűs Judit – Kempf Katalin – Németh András (szerk.): *XI. Országos Neveléstudományi Konferencia: Közoktatás, pedagógusképzés, neveléstudomány – a múlt értékei és a jövő kihívásai. Program és összefoglalók*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, Pedagógiai Bizottság, 469.